

ROLURI FEMININE ÎN RITURILE ASOCIATE NAȘTERII ȘI BOTEZULUI ÎN SOCIETATEA TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ

Cristina LUNG (POPESCU)

„O casă fără copii este ca un clopot fără limbă: sunetu-i ce doarme ar fi minunat, dacă s-ar găsi cine să-l trezească”

Carmen Sylva

Viața universului gravitează în jurul a doi poli: masculin – feminin. Din mitul biblic reiese că la începutul umanității s-a aflat cuplul primordial Adam și Eva. Femeia, născută din coasta lui, este menită „a perpetua etern existența ființei umane”¹. În mitologia antică a Greciei, Gea era divinitatea chthoniană reprezentând pământul – perechea cerului, care avea „rolul divinității supreme”, și pe care pământul o însoțea. Cerului îi revenea și rolul de a face pământul roditor². Această forță roditoare a pământului o regăsim cel mai bine ilustrată prin nașterile pe pământ întâlnite la toate popoarele din timpuri îndepărtate. Omul se naște din țărână, este viu, pentru că tot ce izvorăște din pământ este purtător de viață. Este natural ca el să se întoarcă înapoi în țărână. Romanii au asimilat pământul – Terra, femeii, datorită sensului de creație pe care ambele îl poartă. Fiind singura cunoscătoare a misterului creației, femeia este posesoarea capacității de a putea influența fertilitatea, presupunându-se că agricultura, inițial, a fost o practică feminină.

În societatea tradițională românească, țăranul intuia lumea din jur în totalitatea ei: „lumea albă” era numită realitatea palpabilă iar „lumea de dincolo” este o nouă viață, o schimbare, dar granița dintre ele este foarte fragilă. Lumea satului se afla într-o perpetuă schimbare, care se compune din „ființe ce se nasc, trăiesc și mor și un corp solid de obiceiuri”³ ce au rezistat în timp. Din acest motiv, țăranul era dominat

¹ „Jată în sfârșit aceea care este os din oasele mele și carne din carnea mea! Ea se va numi *femeie* pentru că a fost luată din om” (*Geneza*, 2:23).

² Mircea Eliade, *Tratat de istoria religiilor*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 229.

³ Gail Kligman, *Nunta mortului*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 15.

de marca ceremonialității, obiceiurile, cu multiplele lor funcții, fiind privite în relație directă cu sensurile de viață pe care le exprimă. Rolul diferitelor persoane din cadrul obiceiurilor populare impune comportamente speciale aflate în sfera de valori ale ritualului, festivului.

Orice naștere este o ivire, dar nu se știe de unde vine nou născutul, care se credea, odinioară, că vine însoțit de duhuri nevăzute ce pot influența viața întregii familii. Înainte de naștere, trupul fătului era protejat de corpul mamei, care, la rândul său, era acoperit cu piese de

Nașterea Domnului.

Icoană pe sticlă; Laz – Arad.

Colecția Muzeului Țăranului
Român

vestimentație cusute cu însemne simbolice, de protecție, mai ales semnul crucii. Cămașa mamei nu trebuia niciodată îmbrăcată pe dos sau cu gura la spate pentru a nu influența negativ nașterea pruncului. În timpul sarcinii, în tivul cămășii erau cusute talismane cum ar fi căței de usturoi sau fire de busuic. Prin cămașa născătoarei moașa trecea un cuțit de la gură spre poale „ca să fie nașterea ușoară și rapidă”. Cămașa lăuzei trebuia să fie cusută cu cruci roșii în dreptul sânilor pentru a păstra simbolic belșugul laptelui. Obiceiurile la naștere sunt dominate de rituri și ceremoniale de integrare a noului născut în lume, cât și de protejare a lui de duhurile malefice.

Protejarea de „cel rău” intra în atribuția femeilor și se realiza folosind magia. După cum observa Lucian Blaga, „ideea magicului nu va putea să fie niciodată izgonită din conștiința umană” și chiar dacă va fi ignorată totuși „va continua să palpate în subconștientul uman”⁴. Sistemul cultural tradițional românesc a păstrat în structurile magice „elemente mitice aparținând stratului arhaic precreștin și elemente proprii stratului religios creștin”⁵. Ca la toate popoarele arhaice, și la români în psihologia populară contopită cu religiozitatea aferentă există dualitatea între bine și rău, între viață și moarte, între lumină și întuneric, între sănătate și boală. De aceea medierea dintre aceste forțe se realiza prin apelarea la forțele sacre benefice regăsite în sistemul

⁴ Lucian Blaga, *Despre gândirea magică*, București, 1941, p. 173.

⁵ Nicoleta Coatu, *Structuri magice tradiționale*, București, Editura BICC ALL, 1998, p. 2.

mitic de reprezentări precreștine – Soarele, Apa, Luna, completate apoi cu cele creștine – mai ales Dumnezeu și Maica Domnului⁶. Integrarea noului născut în comunitatea creștină se împlinește prin botez, iar în viața comunitară prin cumetria ce are loc odată cu ceremonia religioasă.

Nașterea nu era la fel de ritualizată public ca și căsătoria sau moartea, cu toate că ea reprezintă „un element fundamental al vieții”⁷. Pentru ca familia să fie introdusă în ciclul vieții sociale creatoare trebuie să existe cel puțin o naștere în noua familie. În satul tradițional, dacă în primii ani de căsătorie nu apare nici un copil „acest lucru este considerat o adevărată nenorocire”⁸, deoarece copiii reprezintă viitorul familiei și, implicit, dăinuirea neamului. Frica de duhurile malefice impune familiei să-și boteze copilul nou născut în primele 40 de zile de la naștere. În cazul în care acesta se năștea bolnav sau fără putere, cea care rostea formula botezului era moașa, care astfel îi devenea nașă. Ferirea copilului de duhurile rele se face încredințându-l unui înger sau sfânt, act care se săvârșește la botez, când acesta capătă numele unui patron. Tot pentru protejare, până la botez, mama nu trebuia „nici un moment să-l lase singur căci altfel vine necuratul să-l schimbe, lăsând în locul lui un drăcușor”⁹.

În familiile din Țările Române copiii erau doriți. Cei ce nu aveau copii până la 40 de ani, din diferite motive, puteau cere carte de despărțire soborului bisericesc, de cele mai multe ori fiind dată vina pe femeie că nu poate da naștere unui moștenitor. Soțul putea cere despărțirea dacă constata că femeia a făcut un avort, iar legea scrisă permitea acest lucru¹⁰. Dacă, în primii ani de căsnicie, nu se năștea nici un copil, femeia încerca, prin diferite mijloace magice și religioase, să devină cât mai curând mamă. Ea ținea post, purta talismane „magice” sau făcea pelerinaje la mănăstiri rugându-se la icoane făcătoare de minuni. Acest obicei era consemnat și de Francesco Grisellini, care, în timpul trecerii sale prin Țara Românească în veacul al XVIII-lea, relatează existența unei mănăstiri săpate în stâncă (Schitul Negru Vodă) ce era venerată de creștinii din întreaga

⁶ *Ibidem*, p. 3.

⁷ Lucian Costin, *Studii asupra folclorului bănățean*, Timișoara, 1930, p. 85.

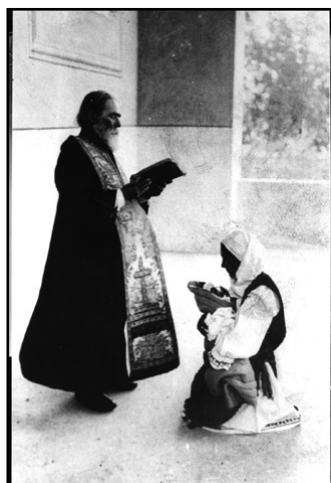
⁸ Maria Văcariu, *Contribuții la studiul obiceiurilor din Munții Apuseni. Obiceiuri legate de naștere*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” pe anii 1965-1967, Cluj-Napoca, p. 571.

⁹ Gail Kligman, *op. cit.*, p. 49.

¹⁰ *Îndreptarea legii*, 1652, glava 220, p. 226.

țară. Motivul era păstrarea „unei icoane sau chip al Fecioarei în mare cinste la români și mai ales la femeile sterpe, care vin să i se închine (...) pentru a obține minunea fecundității”¹¹. Dacă totuși familia rămânea fără copii, exista practica „adoptării” unui copil, în general de la rude, de care se îngrijeau ca de propriul lor copil¹². Părinții adoptivi trebuiau să dea zestre fetelor, iar băieții erau cei care moșteneau „ocina” părintească (casa și pământul). Într-un document moldovenesc din 1638, Hârja și soțul ei Farcaș Ioanaș își lăsau întreaga avere nepoatei Anița, pe care „o am luat noi copilă de doi ani și giumătate să ne fie fată până la moartea noastră”¹³. Dacă părinții aveau obligația de a-i hrăni și îngriji, chiar dacă nu era copilul lor natural, și copiii trebuiau să-și cinstească părinții, să-i îngrijească la bătrânețe și după moarte să le facă cele de cuviință pentru trup și suflet.

În toate comunitățile tradiționale românești, șase săptămâni după nașterea noului născut mama era considerată „impură”. Această impuritate se transmitea în mod normal copilului și moașei. Din această cauză, nici moașa, nici mama nu puteau intra în biserică în această perioadă; se spune că mama și copilul nu au voie să părăsească perimetrul gospodăriei „ca să nu spurce tot satul”¹⁴.

Moliftă. Drăguș – Brașov.
Colecția Muzeului
Țăranului Român

Nașterea avea loc în prezența moașei care se bucura de un mare prestigiu și respect din partea întregului sat. Moșitul era o funcție, o cinste obștească, nu o profesie și, ca atare, nu se remunera cu bani¹⁵. Moașa putea fi o femeie mai în vârstă din neamul soțului (Oltenia) sau o femeie specializată în nașteri. Sângele de la naștere creaa o legătură simbolică între mamă și moașă. Aceasta era recunoscută drept bunică

sau nașă simbolică, legăturile de rudenie ritualică fiind extinse la întreaga familie. Ea și soțul ei sunt numiți moașă, respectiv moș. Datorită sarcinilor pe care le îndeplinea moașa, în credința populară se spunea că „umblă cu

¹¹ *Călători străini despre țările române*, vol. X, partea I, București, 2000, p. 348.

¹² *Îndreptarea legii*, glava 195, p. 192.

¹³ *Documenta Romaniae Historica*, A, vol. XXIV, doc. nr. 418, p. 398-399.

¹⁴ Ștefania Cristescu Golopenția, *Drăguș, un sat din Țara Oltului*, București, 1944, p. 47.

¹⁵ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, ICED, 1976, p. 131.

păcatele”, de aceea preotul citea rugăciuni și pentru reintegrarea socială a acesteia. Și lăuzei i se face o slujbă numită „moliftă”. În Drăguș (Țara Oltului), „nănașa” mergea cu o „cârpă” nouă la biserică, pe care o sfințea preotul. Lăuza lua și-și băga ștergarul puțin timp în sân, după care și-l punea pe cap, astfel ea se socotea curată. În prima zi după naștere, moașa mergea la biserică cu apa pe care o sfințea preotul și din care se punea în scaldă copilului până la botez¹⁶.

Odinioară, femeile nășteau acasă, cel mai adesea pe pământ sau pe vatră, și de multe ori fără moașă, cu ajutorul soacrei sau al mamei¹⁷.

Noul născut, după ce moașa îi tăia buricul pe un „resteu de jug” („ca să fie tare, «trăgător» cum trage boul la jug”¹⁸), era ridicat spre cer și i se făcea o urare de către moașă cu referire la viitorul ce-l așteaptă. Acest act simbolic reprezenta de fapt primirea, „încadrarea noului născut în colectivitatea socială căreia îi aparține și anume – neamul”¹⁹. Chiar dacă

Molifta premergătoare botezului
colectiv în Drăguș.

Colecția Muzeului Țăranului Român

românul dorea să aibă casa plină de copii, existau anumite practici și ritualuri executate de moașă pentru ca mama să nască mai rar. De exemplu, în Caraș-Severin, moașa, când se întorcea de la biserică cu apa sfințită, număra coșurile de la case tot „îndărăt”, de la trei până la unu, pentru ca mama în viitor „să facă copii tot la trei ani” sau, la fiecare răscruce de drum, se odihnea pentru „a face mama copii mai rar”. În Maramureș moașa îngropa „casa copilului” cu gura în jos, dacă mama nu mai dorea să nască alt copil.

¹⁶ Ion Chelcea, *Obiceiuri în legătură cu viața omului în Pătași și Borlovenii Vechi – Caraș*, în „Revista de Folclor”, anul III, nr. 3, București, 1958, p. 56.

¹⁷ Fapt relatat de Francesco Grisellini (pentru Banat) în *Călători străini...*, vol. X, partea I, p. 389: „Ele nasc ușor fără ajutorul moașei; acest ajutor li se dă întotdeauna de către mamele sau soacrele lor”.

¹⁸ Florica Lorinț, *Tradiția „moașei de neam”*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom XII, nr. 2, București, 1967, p. 5.

¹⁹ Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, Editura Sport – Turism, 1986, p. 175.

Prima scaldă a copilului o făcea moașa cu apă neîncepută adusă până la asfințitul soarelui. Ceremonialul popular al primei băi era un moment deosebit, în care apa joacă rolul de element purificator. De altfel, moașa avea multiple îndatoriri atât față de mamă, cât și față de copil, pentru care nu era întotdeauna răsplătită cu bani, ci i se ofereau piese de îmbrăcăminte (o maramă, un ștergar sau un șorț) și un prosop. Baia copilului avea un rol profilactic, de apărare împotriva bolilor, grija româncelor pentru sănătatea copiilor fiind relatată și de călătorii străini care au trecut prin țările române în secolele XVII-XVIII. De exemplu, Antonio Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu, scria că, până la vârsta de 7-8 ani, „copiii erau îmbăiați în fiecare zi”. El descrie viața într-o familie boierească în care grija copilului era preluată de doică în locul moașei. Aceasta avea grijă ca, după ce-l spăla, îl „îmbrăca și împodoba” să facă „un semn negru pe fruntea copilului” ca să „nu fie deocheat”. De altfel, teama față de deochi marchează, și astăzi, prima perioadă din existența copilului, și de aceea circulă o serie de descântece pe care, teoretic, ar trebui să le cunoască orice mamă. Când copilul a fost deocheat, se poate apela la femeile care știu să descânte, care săvârșesc o serie de gesturi și rostesc formule speciale, de tipul: „Ochiule, deochiule, turbatule, / Fugi din ochi, dintre ochi, / Din zgârciul nasului, / Din cap, din burtică, din piciorușe de la... / Să te duci în pustietăți / Că acolo te așteaptă / Cu mese întinse, cu făclii aprinse, / Unde popa nu toacă, unde câinii nu latră, / Să stai să părăduiești / Pe ... s-o lași curată, luminată / Ca de la Maica Precista lăsată / Ca argintul strecurat. / De-o fi ... deochiat/ă / De strigoii, de strigoaică, / De moroi, de moroaică, / De ochi de tătăroaică / Pe ... s-o lași curat/ă, luminat/ă / Ca de la Maica Precista lăsat/ă / Ca argintul strecurat. / De-o fi deochiat/ă de strigoii / Să-i crape boașele, să-i cură pișatul / Să se mire tot satul / Cum s-a mirat el de ... / De-o fi deochiat/ă de strigoaică / Să-i piară laptele / Să-i moară pruncul de foame / Să se mire lumea de ea / Cum s-a mirat ea de ... / De-o fi deochiat/ă de față mare / Să-i pice codița / Să se mire lumea de ea / Cum s-a mirat ea de ... / De-o fi deochiat/ă de soare / Să-i pice raza jos / Să se mire lumea de el / Cum s-a mirat el de ...”.

Acest descântec se spune de trei ori urmat apoi de *Tatăl nostru*, spus tot de trei ori. Se ia o cană cu apă neîncepută și se sting cărbuni aprinși în ea rostindu-se formula: „Cum se sting cărbunii în apă / Așa să se stingă deochiul; / Dedei ochii peste frunte / Deochiul de la ... să se mute”. Cu apa descântată se unge în formă de cruce fruntea copilului și buricul de trei ori și i se dă să bea trei gurițe din ea. Apoi apa este azvârlită peste pietre spunând: „Când s-or deochia pietrele atunci să se mai deoache ...”²⁰.

²⁰ Descântecul a fost cules în anul 1998 de la Gherghina Popescu, 67 de ani, din satul Chilia, jud. Olt.

Din câte se poate vedea descântecul nu reprezintă doar o simplă formulă orală, ci „un întreg complex magic în care sunt recitate gesturi, mimică și întrebuițarea diferitelor substanțe” ce formează împreună „un ritual magic pe care îl execută o anumită persoană specializată și în vederea unui scop practic, de obicei pentru vindecarea unei boli”²¹. „Să fie bătrână, curată și să postească” sunt doar câteva dintre calitățile pe care trebuie să le aibă o descântătoare²².

Copilul nou născut era ținut în leagăn sau în copaiie. Leagănul descris de Del Chiaro este același tip ce se găsea și în casele țărănești, doar calitatea pânzeturilor folosite fiind alta. Având puteri apotropaice, culoarea roșie este folosită și pentru apărarea nou născutului, fie că este un fir de lână roșie prins de mânăța micuțului sau de scufiță, fie scutece și învelitori ce conțin decorații de culoare roșie. Și în foaia de zestre a domniței Maria, fiica lui Petru Șchiopu, apare trecut un „acoperământ de leagăn din pânză lucrată cu mătăsă roșie și altele de-aceeași

Leagăn la grindă. Drăguș.
Colecția Muzeului Țăranului Român

întrebuițare”²³. Fie că era confecționat din pânză tare prinsă pe laterale de un gherghef sau din lemn, leagănul era susținut prin patru sfori „strânse în formă de piramidă și printr-un nod prinse de o grindă” din odaia mamei sau a doicii²⁴. În cazul în care familia era foarte săracă, în loc de leagăn se folosea copaiia de frământat pâinea²⁵.

Și Paul de Alep spunea că femeile din Moldova au grijă de copii și „în fiecare dimineață și seară îi spală cu apă caldă”, iar iarna „în zilele

²¹ Gheorghe Pavelescu, *Magia la români*, București, Editura Minerva, 1998, p. 102.

²² Artur Gorovei, *Descântecul românilor*, București, 1931, p. 88.

²³ Nicolae Iorga, *Foaia de zestre a unei domnițe moldovene din 1587 și exilul venețian al familiei sale*, în „Analele Academiei Române”. Memoriile Secțiunii Istorice, s. III, T. VI, București, 1927, p. 5.

²⁴ *Călători străini...*, vol. VIII, p. 378.

²⁵ *Ibidem*, vol. X, partea I, p. 389: „În tot timpul zilei, copilul așezat pe o pernă este pus într-o albie de (lemn de) tei, care se mai întrebuițează și la frământatul pâinii, precum și la spălarea rufelor”.

când ninge îi freacă doar cu multă zăpadă”²⁶. Nu era un caz neobișnuit, pe vremea aceea, ca micuții să fie botezați în râu de Bobotează sau, chiar și la început de secol XX, se mai practica în Maramureș vindecarea fetelor bolnave prin îmbăierea în râul înghețat, în noaptea de Bobotează. Acest ritual de botez în apa rece a unui râu sau spălarea cu zăpadă se credea că întărește copilul, îl învață să îndure mai bine frigul iernii și că o să crească și speranța de viață a pruncilor. Sărăcia din mediul rural din veacurile trecute ne este relevantă și de G. F. Bossi, când scrie că „mai ales femeile și copiii sunt goi și abia au o cămașă care să-i acopere”²⁷. Poate din același motiv, al călirii organismului, și în Banat „copiii lor, de când au abia câteva zile, sunt scâlțați afară în aer liber în apă caldă, iarna ca și vara, și înfășați în pânză de in sau stofă de lână groasă”; M. Bandini spunea că „de mici copiii se joacă cu picioarele goale și doar cu o cămașă de pânză prin gheață și prin zăpadă înaltă”²⁸.

După naștere, timp de trei nopți, moașa dormea cu lăuza și copilul până la venirea „ursitoarelor”. În prima scaldă se puneau bani „ca să aibă noroc”, „să fie sănătos și tare ca argintul”, flori „ca să fie frumos”, un ou „ca să aibă pielea curată”, pene „ca să fie ușor ca fulgul”, fagure de miere „ca să fie dulce și plăcut ca mierea”, pelin, busuioc „ca să fie iubit” etc. În cadrul obiceiurilor, florile au un rol binefăcător datorită credințelor mitico-magice, dar și medicinei tradiționale²⁹. Apa de la prima scaldă era aruncată într-un loc curat „necălcat”, de obicei la rădăcina unui pom roditor, pentru a fi ferit copilul de boli și pentru ca el „să crească și să rodească precum pomii”³⁰. Moașa primea pentru scaldă copilului o „cârpă” (ștergar, prosop sau basma în Moldova). În schimb, aceasta dăruia copilului o cămășuță, pantalonași și o brăciră. Scutecele (pelincile) și fașa pruncului erau albe, croite din pânza cămășii tatălui. Peste scutecele subțiri, în care se puneau busuioc, usturoi și un fir de lână roșu, ca să-l apere de deochi, se înfășura scutecul gros de lână. Fașa era o bucată de brâu roșu, legată în cruce pe pieptul copilului pentru a-l apăra de Zburător (Transilvania) și de Iele (Muntenia, Moldova). Exista o datină

²⁶ *Ibidem*, vol. VI, p. 28.

²⁷ *Ibidem*, vol. IX, p. 148.

²⁸ *Ibidem*, vol. V, p. 332.

²⁹ Alexandru Suciuc, *Nevoia actuală de ceremonial și ritual*, Brașov, Editura Lux Libris, 2005, p. 46.

³⁰ Simeon Florea Marian, *Nașterea la români*, București, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, 1995, p. 97-98.

străveche, nu numai la români, ci și la alte popoare, ca imediat după naștere, după îmbăierea și înfășarea sa, copilul să fie depus pe pământ „ca să probeze dacă este de viață și de drept”, pământul făcând dovada vieții și ca urmare „trebuia să-l crească”. Tatăl trebuia „să-l ridice sau ba”, iar dacă-l ridica „recunoștea că e al său”³¹. Astfel, atât tatăl, cât și copilul se supuneau legii firii, legii pământului.

Rolul moașei nu se încheia acum, ea trebuia să aștearnă masa ursitoarelor și apoi să ajute și la botezul copilului. Credința în ursitori era considerată o profesie cu ajutorul visului. Se credea că în a treia noapte de la naștere vin ursitoarele și țin destinul pruncului. Ursitoarele mai erau numite și Ursite, Ursoaie, Albe, Fecioare sau Babe. Erau trei surori care trăiau singure: Ursitoarea, Soarta și Moartea. Unii și le închipuiau tinere și frumoase, alții credeau că ar fi bătrâne și urâte. Cele trei ursitoare, după credința populară, torc firul vieții: prima îl trage pe furcă, ba neted, ba noduros, de aceea i se mai spunea și Torcătoarea, a doua îl răsuțește pe fus fiind Depănătoarea, iar a treia – Curmătoarea „cea rea” – îl taie cu foarfecile hotărând momentul morții. Destinul prezis era socotit implacabil, tot ce se mai putea face era să îmbunezi ursitoarele cu daruri dinainte pregătite. Pentru ele moașa copilului pregătea o masă cu colaci, pahare cu vin, mâncare și altele. În această noapte moașa dormea în camera lăuzei și a copilului pentru a auzi „prezicerile” ursitorilor³² care țineau întotdeauna sfat lung la capul copilului. Visul mamei din această noapte, pe care moașa îl traduce a doua zi, reprezintă destinul pruncului. În aproape toate zonele etnografice din țară, ceea ce era pus pe masă se dăruia moașei, la care se mai adăugau un prosop, o bucată de săpun și ceva de îmbrăcat (după posibilități). Moașa primea ștergarul pentru a se curăța, ca să nu ajungă pe lumea cealaltă cu mâinile mânjite de sângele nașterii. Moașa este maestrul de ceremonii al întregului obicei al nașterii, moșitul fiind, în satul tradițional, o funcție obștească ce nu era remunerată cu bani, ci cu daruri. Din a treia zi, moașa continuă să scalde copilul, dar nu mai rămâne în casa lăuzei noaptea. Ea ajută în gospodărie și aduce mâncare lăuzei.

³¹ Elena Sevastos, *Literatura populară. II. Povești. Nașterea la români*, București, Editura Minerva, 1990, p. 174; Mircea Eliade, *Sacral și profanul*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 132.

³² *** *Sărbători și obiceiuri*, vol. II, Banat, p. 55.

Noul născut era integrat în colectivitatea tradițională și prin petreceri care implicau întreg neamul. Este împământenit obiceiul ca noul născut să fie botezat de nașii de cununie ai părinților. Prin Moldova se mai practica și obiceiul „nașului din drum” mai ales pentru familiile în care copiii mureau de mici. Moașa lua pruncul și-l ducea la poartă, iar prima persoană care trecea pe drum era întrebată dacă nu dorește să-l boteze. Legat de sănătatea copilului se mai practica și ritul de „vindere a copilului pe fereastră” unei femei cu copii sănătoși, act prin care i se schimba totodată și numele. De Ovidenie (Intrarea Maicii Domnului în

Prima împărtașanie a copilului la botez.
Colecția Muzeului
Țăranului Român

biserică – 21 noiembrie) se fac praznice pentru copii și „toți acei cărora nu le trăesc copiii, se roagă la Ovidenie să le dăruiească și lor Dumnezeu copii și să le trăească”³³. În Evul Mediu, în Orient, cât și în Occident, mortalitatea infantilă era crescută atât datorită bolilor datorate alimentației, cât și a epidemiilor, a războaielor sau a muncilor grele de la vârste foarte mici³⁴.

Ritul denominării se oficia o dată cu botezul, copilul fiind introdus în societatea creștină și familială. Apa este simbol al vieții, cu rol de purificare și regenerare. Datorită acestor însușiri germinative, apa este acceptată și de creștinism care, prin botezul cu apa purificatoare, considera că omenirea se poate mântui de păcatul originar. Botezul este prima taină sfântă a creștinismului, prin care copilul se desparte de lumea neagră, necunoscută, „păgână”, și pășește în lumea creștină. Pentru orice familie botezarea noului născut era o obligație primordială datorită fricii de moarte. Bărbatul se considera „binecuvântat de Dumnezeu” dacă nașterea decurgea normal și soția și copilul supraviețuiau. Este interesant cazul unei nașteri descrisă de P. B. Baksic în trecerea sa prin Bârlad. El relatează că o femeie s-a chinuit timp de 15 zile în „durerile facerii” și a născut „o făptură vie”. Tatăl copilului a cerut să fie botezat imediat copilul, având credința că botezul îl

³³ C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele*, Culegeri din părțile Muscelului, București, 1909, p. 89.

³⁴ Șarolta Solcan, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, București, Editura Universității din București, 2005, p. 100.

va întări și-l va ajuta să trăiască. Dar, din nefericire, imediat după botez făptura a murit, iar după înmormântare tatăl a împărțit călătorilor mâncare, „pâine și ce mai avea prin casă” mulțumind lui Dumnezeu că nu i-a murit și soția, că El a „avut milă de mine și a făcut să se nască făptura vie, pe care a mântuit-o prin sfântul botez, și că n-a murit mama”³⁵. Din acest caz, și nu este singular, ne dăm seama că orice naștere era așteptată cu teamă, deoarece exista credința că dacă se întâmplă ceva cu copilul și cu mama înseamnă că familia primea o pedeapsă divină din cauza păcatelor tatălui și chiar ale părinților. Se spune că păcatele părinților se răsfrâng asupra copiilor și a urmașilor până la al nouălea neam.

La biserică, pentru botez, mergea moașa cu copilul, împreună cu nașa. În Banat, era obiceiul ca moașa sau nașa să adune surcele de pe drum în credința ca noul născut să fie „strângător”. „Crijma” (bucată de pânză netivită) în care preotul învește pruncul după botez și ștergarul sunt obiectele schimbului ritual de daruri dintre nașă și cumetrii (părinții finului). Realizarea actului religios presupune garantarea de către nașă, pentru viitoarea inițiere a copilului în percepțiile creștine. Ceea ce nașa a mărturisit și făgăduit în numele pruncului însemna că „renunțarea la diavol și mărturisirea credinței în Dumnezeu” va deveni în viitor o adevărată faptă a copilului. Astfel, nașii trebuiau să se îngrijească de viitoarea viață spirituală (de aceea se numesc și părinți spirituali) a finului lor, sprijinindu-l cu sfaturi bune, dar și material, la nevoie, pentru a-și putea îndeplini făgăduințele făcute lui Dumnezeu la botez. Nășia este o instituție ce sudează relațiile sociale, „rudenia în Christos fiind mult mai puternică decât cea de sânge, (...) nașul e mai mult decât părintele, de vreme ce unul ți-a dat numai viața, pe când celălalt te-a creștinat”³⁶. Dacă această înrudire nu era respectată, atunci pedeapsa divină cădea asupra copilului și mamei și anume prin decesul lor. Ion Neculce povestea de moartea fiicei lui Constantin Cantemir, Safta Racoviță, care a murit la puțin timp după căsătoria sa cu Mihalache, fiul vornicului Racoviță, după ce Cantemir stricase logodna Saftei cu feciorul lui Miron Costin. Pe lângă acest fapt, cronicarul găsește și explicația de ordin religios, conform căreia „Cantemir vodă era cumătru cu cuscru-său, că-i botedsasă (...) un copil lui Ion Racoviță, mai mic decât ginere-său”, iar motivația suna astfel: „Căce poate n-au răbdat Dumnedzeu”³⁷. Și cronicarul

³⁵ *Călători străini...*, vol. V, p. 228.

³⁶ Elena Sevastos, *Nunta la români*, București, Editura Academiei Române, 1889, p. 26-27.

³⁷ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în *Opere*, București, Editura Minerva, 1982, p. 340.

transilvănean Georg Kraus pune pe seama unei logodne stricate nenorocirea abătută asupra familiei principelui Gheorghe Rakoczi I. Acesta, după ce o pețise pe domnița Ruxandra a lui Vasile Lupu, s-a răzgândit și l-a căsătorit pe fiul său cu Henrica. Numai că amândoi tinerii au fost răpuși, la scurt timp după căsătorie, de vărsat de vânt. Pentru că fiica domnitorului moldovean „a fost lăsată și părăsită” cronicarul concluzionează că „acest lucru au pricinuit mai târziu mare jale și toate nenorocirile care s-au abătut asupra Transilvaniei” și că moartea celor doi a fost „din pricina mâniei drepte a lui Dumnezeu”³⁸.

Lumânarea de botez, adusă de nași, era confecționată din ceară de albine, albă și împodobită cu flori de busuioc prinse cu strămătură sau bumbăcel, „cu o bucată de pânză albă ca la doi coți de lungă, ori un ștergar sau tulpan”³⁹. Pe lângă acestea mai aduceau „crijma” sau un ștergar frumos în care nașa primea copilul după ce îl scotea preotul din apa în care l-a botezat. Din crijmă și din pânza de la lumânare se făcea cămășuță pentru copil cu care acesta era îmbrăcat până la trei ani. Din punctul de vedere al bisericii, „crijma” ar fi trebuit păstrată până la moarte pentru a fi pusă pe fața decedatului. Pe lângă pânză, nașii mai aduc copilului scutece, cărpe, lucrșoare (cămăși, căciulițe, pantalonași) și „un brâneț foarte frumos lucrat numit fașă”.

În cazul în care ceremonialul de botez are loc în cadrul uneia din păturile sociale mai înstărite, nașii puteau dăruii copilul botezat nu numai cu lucruri mobile (gen haine și bani), ci și cu pământ. La 10 februarie 1647 Matei Basarab întărește lui Colțea vornic 100 de stânjeni de ocină dăruită de Chirca lui Radu, unul din fiii lui Colțea, pe care acesta l-a „botezat cu mâna lui”⁴⁰. Și într-un act din 1656, septembrie 15, băneasa Ilinca Buzescu dăruiește la botezul lui Matei, fiul spătarului Vlad din Otetelești, partea ei de moșie din Ciuperceni, deoarece acesta fusese botezat de fiul bănesei, postelnicul Matei, „de și-au pus numele lui, Matei”⁴¹. Dacă era luat de suflet un copil pe care îl și botezau, nașii trebuiau să-l înzestreze la fel ca și pe propriii lor copii. De multe ori se ajungea la judecată pentru averea familiei. Așa este și

³⁸ G. Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608-1665)*, București, Editura Academiei, 1965, p. 143-145; apud Șarolta Solcan, *op. cit.*, p. 85-86.

³⁹ Simeon Florea Marian, *op. cit.*, p. 111.

⁴⁰ Arhivele Statului București (ASB), Documente istorice, DLVIII/5; apud Iolanda Țighiliu, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. Secolele XV-XVII*, București, Editura Paideia, 1997, p. 271.

⁴¹ ASB, M-rea Hurez, XII-XII bis (1); apud Iolanda Țighiliu, *op. cit.*

cazul Mariei, văduva șifarului Ivan din Pitești, care se judeca în 1645 cu fiicele sale vitrege pentru zestrea dată Mariei, fiica sa de suflet, pe care ea o crescuse și era „botezată cu numele ei și căsătorită cu Oancea logofăt”⁴².

Înainte de a pleca cu copilul la botez, moașa respecta anumite obiceiuri știute numai de ea. De exemplu, după ce scaldă copilul, îl înfășa cu o cămașă de-a tatălui sau a mamei, punându-i în scutece o bucată de pâine, sare și un ban „ca să aibă noroc” (Bucovina, Transilvania); când ia copilul în brațe să plece la botez, ea spune mamei: „duc un păgân ca să aduc un creștin”. În Banat, moașa atinge pragul de jos cu capul copilului „ca să nu se prindă deochiul de el” și tot aici copilul este scos pe fereastră, iar în biserică, moașa pune mâna dreaptă a copilului pe cartea preotului „ca să ajungă cărturar și om mare”. În Bucovina, moașa aducea o „cinst” preotului constând dintr-o găină, un șap de rachiu și o bucată de sare. După slujba religioasă, nașa primește copilul în „crijmă” și îl duce înfășat acasă. Preotului care a oficiat botezul i se dăruia un prosop (ștergar), o bucată de săpun, o sticlă cu vin și ceva bani din partea nașului.

Când ajungeau acasă, moașa înmâna copilul mamei, zicând: „Poftim cumătră pruncul acesta / Pe care l-am botezat / Și încreștinat / Și în lege l-am băgat. / Ți-l dăruim dumitale / Cu pâine și cu sare, / Cu darul sfinției sale / Ca să-l și creșteți / Și să vă învredniciți / Ca să-l și căsătoriți”⁴³. În alte părți, nașul închina copilul la icoane, zicând: „Să fii finule cinstit, / De toți oamenii iubit, / Ca și sfințele icoane!”

Introducerea copilului în comunitatea creștină prin botez are o semnificație deosebită atât pentru „lumea albă”, cât și pentru „lumea de dincolo” deoarece sensul tainic al botezului este mântuirea. Cumetria este continuarea și completarea laică a ritualului creștin al botezului⁴⁴. În timpul mesei nu lipsesc datinile și urările de bine făcute familiei, copilului, moașei și celor participanți la masă. Cumetria care încheia petrecerile ceremonialului de naștere avea loc atunci când copilul împlinea un an, la ruperea turtei pentru fete, sau la trei ani pentru băieți, când nașii îi tăiau moțul. Moașa și nașii primeau și cu această ocazie daruri din partea părinților (marame, ștergare, colaci, uneori material pentru confecționarea cămășilor).

⁴² *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. VI, doc. nr. 340, București, 1993, p. 140.

⁴³ Simeon Florea Marian, *op. cit.*, p. 123.

⁴⁴ Alexandru Suci, *op. cit.*, p. 53.

Legăturile de cumetrie erau importante și trainice în comunitatea sătească tradițională. Între fini și nași se stabileau legături de familie și obligații sociale de întraajutorare. Finii duceau nașilor plocoane cu ocazia marilor sărbători de peste an. De asemenea, moașa era cinstită de către toate femeile din sat, pe care aceasta le ajutase să nască. Cinstea se făcea într-o zi din an, stabilită de comun acord. În Maramureș, moașa era sărbătorită prin „adunarea nepoatelor” când primea și daruri: fuior, lână, pânză, năframă, ștergere, bucate și țuică. Acestea erau primite într-o încăpere în care se afla un blid cu agheasmă și un bănuț. Cu agheasma „nepoatele” spălau moașa pe față și pe mâini, în mod simbolic, de trei ori, după care o ștergeau cu un ștergar, cu năframa sau cu pânza aduse în dar. După toate acestea, începeau să petreacă până seara târziu⁴⁵. În Teleorman, același obicei se numea „babindenu” și avea loc în ziua Anului Nou, femeile ducându-i plocon moașei⁴⁶.

Credințele se mai păstrează și astăzi, dar respectarea lor se face doar cu ajutorul unor obiecte și ritualuri simbolice precum: agheasma pentru prima scaldă a copilului, pânza albă netivită și lumânarea de botez aduse de nași pentru botezul copilului, ștergarul (astăzi prosopul) și săpunul pentru preot, date acestuia tot cu ocazia botezului, cumetria de după botez, transformată astăzi într-o petrecere la restaurant. S-a mai păstrat, de asemenea, obiceiul *ruperii turtei la fete și tăierea moșului* la băieți, în ambele cazuri, după împlinirea vârstei de un an. Cu această ocazie a apărut și un nou element de ritual. Pentru a afla ce înclinații viitoare va avea copilul, pe o tavă i se pun diferite obiecte: stilou, caiet, carte, ață cu ac, bani, bijuterie din aur, pahar cu apă, pâine, pieptene, oglindă, iconiță etc. Și, în funcție de obiectele alese, se interpretează viitorul său. Într-un fel, se încearcă aflarea destinului copilului și a înclinațiilor sale.

Apariția acestor noi obiecte în cadrul unui ritual care pare a fi mult mai vechi ilustrează, pe de o parte, persistența tradițiilor, chiar în interiorul unei societăți moderne, iar pe de alta, capacitatea de inovare pe care societatea tradițională a dovedit-o dintotdeauna, aceasta fiind garanția supraviețuirii comunității și a valorilor acesteia.

⁴⁵ Mihai Dăncuș, *op. cit.*, p. 178.

⁴⁶ Maria Bâtcă, Vlad Bâtcă, *Zona etnografică Teleorman*, București, Editura Sport – Turism, 1985, p. 147.

Résumé

L'événement unique qu'est la naissance ne passe pas inaperçu dans la société traditionnelle roumaine, où il y a une multitude de coutumes qui marquent l'apparition d'un nouveau membre de la communauté. Cette étude se propose de présenter la cérémonie qui se déroulait (et par endroits se déroule encore) dans les ménages paysans roumains, à partir du moment où la jeune femme apprenait qu'elle deviendrait mère. On trouve un peu partout des rituels et des objets symboliques tels l'utilisation de l'eau bénite pour le premier bain de l'enfant, le morceau de tissu blanc et la chandelle amenés par les parrains à l'occasion du baptême, la serviette et le savon donnés au prêtre à la même occasion, la fête qui suivait le baptême, aujourd'hui devenue une sorte de réception tenue au restaurant. Certains rituels prenant place lors du premier anniversaire de l'enfant, occasion de deviner quelles seront ses aptitudes futures de celui-ci, sont également préservés.

En présentant le passé et le présent de ces rituels du monde paysan nous nous proposons de souligner en même temps les continuités et aussi les changements qui ont eu lieu dans ce «monde que nous avons perdu» mais qui perdure sous certains aspects.